

LA FAÇANA MAJOR DE LA SEU DE BARCELONA

JOAN BASSEGODA I NONELL

La fatxada principal

A començament del segle XV, la lenta construcció de la catedral arribà a la façana major, als peus de l'església. Els fonaments foren plens el 1400, i el 1402 Arnau Bargués traçà un primer projecte i model de façana. El propi Bargués, el 1405, rebé pagament pels seus treballs de construcció de la sala capitular antiga. El 1407 es demoliren certes cases que no permetien continuar l'obra del capítol. La porta, que dóna al claustre, fou obra de l'imaginer Francesc Moranta i de l'escultor Antoni Canet, el mateix de la porta i credença de la capella baptismal. El 1408 aparegué la figura de Carlí Galtés, l'arquitecte normand, fill de Rouen, que féu el model de la capella de Sant Felip i Sant Jaume el menor, el claustre i el projecte de la portalada principal. En el Llibre d'Obra de l'Arxiu Capitular «Despeses 2 (de 1407 a 1409)» es pot llegir: «27 d'abril de 1408, L'obra de la seu. Per fer la mostra del portal major la qual feu mestre Carlí, francès, e començà la dita obra a fer divendres 27 d'abril de 1408. Dit Carlí deboxà en 52 dies a sis sous i se compraren per la traça 12 pergamins a Joan de Plantonet que sumen 312 sous».

El dibuix sobre pergamí mesura 16 pams catalans, o sia, 3,11 m, i l'amplada original es desconeix perquè manquen quatre dels 12 pergamins enganxats, precisament els de la filera esquerra.

El dibuix es féu amb escaire i compàs, a tinta, i mostra el portal amb el seu timpà, les quatre arquivoltes d'arc de punta d'ametlla, el gablet i la macolla. Flanquegen la porta dos contraforts amb pinacles ornats amb ganxos i macolles. El contrafort de l'esquerra es perdé en suprimir-se els quatre pergamins

d'aquella part. El dibuix, pel que fa a la geometria, és de gran perfecció i es complementa amb els minuciosos dibuixos dels sants que flanquegen el mainell amb la figura de Crist i els petits àngels músics situats a les arquivoltes, sota treballats dosserets. En iniciar aquest llibre i tractar de l'exposició de 1968 al Col·legi d'Arquitectes ja s'ha fet una descripció del dibuix del mestre Carlí, el qual, més endavant, treballà a la Seu Vella de Lleida entre 1410 i 1432. Restaurat degudament el dibuix en els propis tallers de la catedral, se situà en una vitrina de fusta a la Casa de la Traça o Arxiu de Mitja Escala on resta protegit amb una cortina, per bé que la tinta de 1408 no ha perdut pas color.

El dibuix de Carlí no es convertí en realitat fins gairebé mig mil·lenni després i la façana de la catedral fou durant aquest llarg període un mur sense cap ornament, llevat dels buits de les finestres i la porta.

L'impuls de la darrera zona del claustre i de la part final de les naus de la catedral, així com de l'inici del cimbori, fou del bisbe Francesc Climent, dit Sapera, bisbe de Mallorca el 1404, de Tortosa el 1407 i de Barcelona el 1410. Després fou arquebisbe de Saragossa el 1415. Tornà a Barcelona el 1420 en qualitat de patriarca de Jerusalem. Fou secretari i home de confiança del papa Luna, Benet XIII. Morí el 17 de desembre de 1430. El seu cadàver no fou enterrat definitivament a la capella de la Immaculada fins a l'any 1899, en què l'arquitecte August Font i Carreras dissenyà la seva tomba situada damunt de permòdols al mur dret de dita capella, la qual, des de 1868, era de la Puríssima i el propi bisbe Sapera havia dedicat a sant Climent, papa.

El bisbe Sapera inicià les obres del cimbori, per bé que el 1418, quan començaren els treballs, era arquebisbe de Saragossa i la seu de Barcelona la regia Andreu Bertran (1416-1420). L'estada de Sapera a Saragossa fou ocasionada per les intrigues del cisma d'Occident i no sembla que perdés el control de les obres de la catedral. L'arquitecte de la catedral Bartomeu Gual i el fuster Joan Anyugues es desplaçaren a València per tal d'estudiar el cimbori d'aquella catedral. Estigueren a València 18 dies, entre el 26 d'abril i el 18 de maig de 1418. Si el seu projecte s'hagués dut a terme, la catedral tindria una personalitat ben diferent de l'actual, perquè el cimbori de València té forma de prisma vuitavat amb dos ordres de finestres i coberta de terrat sobre voltes ogivals amb nervis de pedra i panes de totxo a plec de llibre, tal com descriu l'il·lustrat matemàtic, músic, teòric de la construcció i frare teatí Tomàs Vicent Tosca, en el segle XVIII, i com s'ha pogut tornar a veure després de les obres de reforma de la catedral en les quals se suprimiren els afegits barrocs i neoclàssics. És segur que el cimbori, la construcció del qual fou iniciada el 1418 i interrompuda el 1428 o 1430, havia de ser molt semblant al de la seu de València. Quan les obres s'interromperen, només s'havia aixecat el basament del cimbori i encara no s'havia arribat al peu de les finestres.

Els documents antics anomenen aquesta part el peu de pol. Com no era possible deixar aquest basament sense tancar, es bastí una cobeta de pavelló amb encavallades de fusta i teules morunes. La part escultòrica d'aquest peu de pol era molt notable i d'ella es conserven bones fotografies. Després de l'acabament del cimbori, a partir de 1906, els escultors tractaren de cenyir-se als models existents, per bé que hi ha escultures plenament modernistes, com el Sant Jordi d'Eusebi Arnau i Mascort en una de les arestes del tambor del cimbori. Després de la mort del bisbe Sopera, poca cosa més es féu a la catedral. El 1422, l'escalinata del carrer de Corríbia, i el 1454 s'acabà l'obra de la sala capitular antiga, de l'arquitecte Arnau Bargués i els escultors Antoni i Joan Claperós.

Sopera inicià la façana d'acord amb el projecte que el Mestre Carlí dibuixà en el darrer any del pontificat del bisbe Joan Armengol (1398-1408), encara que solament es féu una part de la socolada corresponent a la nau de l'Evangeli. L'obra de la façana no es reprendria fins 457 anys després, el 1887, com més avall s'explicarà.

No fou fins a començament del segle XIX que es tornà a pensar en aquell trist mur que tancava la catedral. El 4 d'octubre de 1802, se celebraren a Barcelona les bodes reials entre el príncep d'Astúries, després Ferran VII, fill de Carles IV, i Maria Antònia de Nàpols, i entre la infanta Isabel, també filla de Carles IV, i Francesco Genaro, hereu del regne de Nàpols, fill del rei Ferran, germà de Carles IV. Amb tan faust motiu es construï un pont de fusta entre la Duana Nova, ara Govern Civil, i el Palau Reial, edifici que es cremà el 1875. El pont servia de comunicació entre la família reial espanyola i la família reial d'Etrúria, efímer estat inventat per Bonaparte i Godoy per als ducs de Parma. La ciutat s'engalanà i una de les coses a fer fou l'emblanquinat del mur de la catedral, aportació del capítol a les celebracions.

La façana política

Poc després, la Guerra de la Independència amb les convulsions polítiques i les lluites posteriors entre liberals i apostòlics paralyzaren qualsevol activitat.

D'aquell temps es conserva un curiós document que explica un esbojarrat intent d'acabar la façana de la seu. Ignasi Estivill i Cabot, tipògraf i litògraf barceloní, tingué l'obrador al carrer de la Boqueria, 22 i després al carrer Nou de la Rambla, 65. Aprengué l'ofici de caixista i establí una estamperia a les ruïnes del convent de Santa Caterina, entre 1837 i 1854. S'especialitzà en edicions d'obres teatrals i enquadernacions. El 13 de juny de 1821, amb el peu editorial *Barcelona por Estivill* edità un fulletó amb el text següent: «Para perpetuar la

memoria del fausto día 10 de marzo de 1820, que forma la época gloriosa de nuestra regeneración política y del recobro de nuestra antigua libertad, debe hacerse un magnífico frontis, en los términos que se estimen convenientes, en la seo barcelonesa, terminándola según todo el gusto de la arquitectura moderna, de piedra del país, adornándola con jeroglíficos y relieves, que manifiesten la concordancia de nuestro Código Civil con la Sagrada Escritura, acompañados de grandes inscripciones en el idioma nacional, describiendo la historia de nuestra felicidad, junto con los artículos más esenciales de nuestra Constitución. Quitar el coro de enmedio de la iglesia y trasladarlo en rededor del tabernáculo, como se hizo en la parroquia de Santa Maria del Mar; esta obra es de una necesidad absoluta y de la mayor trascendencia para el culto; es verdad que experimentaríamos las mayores dificultades de parte del fanático goticismo; pero a V. E. le sobra ilustración para sobreponerse a semejantes ridiculeces. Al mismo tiempo debería blanquearse, porque su negrura y tenebrosidad saben a mazmorra inquisitorial, y el año veintiuno, el que es devoto, no lo es por la oscuridad del templo. Verificándose estas obras, seguramente no podría subsistir la capilla subterránea de Santa Eulalia, por tener que adelantarse el presbiterio para dar lugar al coro por lo que las reliquias de la Santa podrían trasladarse a la capilla de San Olegario».

El text fa referència al pronunciament de Las Cabezas de San Juan (Sevilla), on l'1 de gener de 1820 el segon batalló d'Astúries s'alçà en favor de la Constitució de 1812 sota el comandament del tinent coronel Rafael de Riego Núñez (1785-1823).

L'escrit d'Estivill anava dirigit al *jefe político* de Barcelona. En aquell temps, el bisbe Pau de Schar (1808-1831) hagué d'exiliar-se des de 1821 a 1824, i en la seva absència actuà el canonge Fèlix Torres i Amat.

L'escrit d'Estivill conté molt pintoresques afirmacions. Volia fer una façana de pedra de tall i d'estil neoclàssic, que era el que ell anomenava modern. Quelcom de semblant a la façana de l'Ajuntament, a la plaça de Sant Jaume. Amb relleus i inscripcions, al·legories i articles de la Constitució. Si s'hagués fet així, seria una façana amb una arquitectura que, tal com es diu ara, tindria una «lectura» molt específica. A més, volia emblanquinar les naus i voltes. Volia treure el cor i dur-lo al presbiteri, i posar el sepulcre de Santa Eulàlia a la capella del Crist de Lepant. A més, qualificava el gòtic de fanàtic. De tot el que proposava, res no es féu i, amb el temps i molta paciència, es féu la façana, d'estil neogòtic, no se sap si fanàtic o no, entre 1887 i 1890, i es netejaren murs i voltes entre 1968 i 1972. El cor, el presbiteri i la cripta de Santa Eulàlia segueixen, afortunadament, al seu lloc, malgrat els projectes de 1578, 1629, 1927, 1959 i 1971. Solament els textos dels articles constitucionals foren pintats a les façanes, però no a la principal, sinó a les portes de Sant Iu, de la Pietat i del Claustre.

Anys més tard, a la classe d'arquitectura de l'Escola de Llotja, de la Junta Particular de Comerç de Barcelona, sota la direcció de l'arquitecte lleidatà Antoni Celles i Azcona (1775-1835), estudiaven dos joves, Manuel Girona i Agra-fel, i Josep Oriol Mestres i Esplugas. Ambdós es veurién indissolublement units en la tasca de l'acabament de la façana major de la seu. El primer com a financer, el segon com a arquitecte.

Dibuxos de la façana

El 1884, en la segona edició del volum dedicat a Barcelona de la sèrie *Recuerdos y bellezas de España*, de Pau Piferrer, amb comentaris d'Antoni Aulèstia i Pijoan, es descriu el dibuix del Mestre Carlí i es fa referència al gravat que es féu el 1845. A l'edició original de 1839 no hi ha referència al pergami del Mestre Carlí, per la senzilla raó que estigué il·localitzable fins al 1843, tal com s'ha dit abans.

En canvi, Piferrer, que morí el 1848, considera lamentable la manca de façana major i de cimbori. Creia que amb tants anys es podia haver fet aquesta obra i que malgrat l'acord de 1564 d'enllestir-la, no es féu res. Creia que un frontis modern, molt interessant en el seu estil, seria molt inadequat per a l'edifici. Imaginà el cimbori llançat cap al cel, agut, calat i situat damunt de la portada, per tal que rivalitzés amb les torres del campanars. Piferrer s'imaginà un cimbori romàntic, neogòtic, com el que finalment es féu, no arribà a conèixer la idea del bisbe Sopera de reproduir el cimbori prismàtic valencià.

El 1845, tal com diu Manuel Girona en la seva memòria sobre la catedral, s'imprimí una litografia de sis pams (1,27 m) d'alçada, obra de Josep Ernest Monfort, amb obrador a la riera de Sant Joan. D'aquesta litografia, se'n féu una bona tirada i es posà a la venda a les llibreries Piferrer, a la plaça de l'Àngel, Verdager, a la Rambla, i al domicili de l'autor, al carrer de Barbarà, 4.

La llegenda diu: «Proyecto de gran portada de la iglesia catedral de Barcelona. El frontispicio de este templo, según demuestra la disposición de su pared, debía constar de tres comparticiones, divididas perpendicularmente por dos preciosos estribos o agujas que se ven en la lámina; en vano han sido las investigaciones que se han practicado para encontrar los dibujos de las partes laterales, de las cuales están ya construidos los zócalos y pedestales. Sólo se conserva el diseño de la portada o compartición del centro, que es el asunto de esta lámina copiada fielmente y reducida a 6 palmos de los 16 que tiene el pergamino original, que se guarda en el archivo del Cabildo. A no ser por la generosidad de éste, que nos ha permitido gustoso sacar la presente copia, tal vez quedara ignorado para siempre este modelo de riqueza y genio artístico, pues a causa 400 años que cuenta el pergamino, está ya roto en algunas partes y casi perdidos en otras los

detalles por ir desapareciendo el color de la tinta». De fet, s'havien perdut quatre pergamins del cantó esquerre, però la tinta no corria cap perill perquè es feia amb una fórmula secular que la convertia en gairebé eterna. A peu de làmina menciona l'escala en pams catalans i de Burgos, i en una nota aclareix que solament són visibles 111 estàtues, car algunes resten amagades a les cares laterals dels contraforts. En el gravat de Monfort, es veu la portalada sencera, com si hagués pogut tenir el dibuix complet amb els 12 pergamins i no solament els 8 que es conserven. En el dibuix, els dos contraforts són idèntics, la qual cosa vol dir que Monfort repetí l'únic model de què disposava. Josep Ernest Monfort era fill d'Antoni Monfort, que fou el segon litògraf de Barcelona, amb obrador des de 1825 al carrer de Mercaders, a la casa Clariana-Padellàs, avui Museu d'Història de la Ciutat, a la plaça del Rei. Un exemplar de la litografia de Monfort es pot veure emmarcada a la Casa de la Traça, juntament amb el pergami del Mestre Carlí Galtés.

Altres autors al·ludeixen a la façana inacabada. Antoni de Bofarull, en la seva *Guia cicerone de Barcelona* (1847), diu que es tracta d'una paret llisa i sense més treball artístic que un petit començament a la part inferior. Andreu A. Pi i Arimón, a *Barcelona antigua y moderna* (1854), explica que un curiós no avisat amb anterioritat de la bellesa de la seu i que le veïés per primer cop des del carrer de la Corribia, no sentiria pas desig de visitar-la per l'aspecte de la seva façana, un senzill mur arrebossat i nu. Afegeix que és molt sensible que no hagués anat endavant el projecte publicat feia poc. Efectivament, feia 9 anys del gravat de Monfort.

El 1854 l'arquitecte Oriol Mestres dissenyà el cancell interior de fusta del portal major i aquesta fou l'única actuació a la fatxada, encara que fos per la part de dintre, car la resta foren només lamentacions erudites.

El 1859 el banquer Manuel Girona i Agraful llançà la idea d'acabar la façana major. aquest personatge era fill de Tàrrrega, on nasqué l'1 de gener de 1817. Fou fundador dels bancs de Barcelona i Hispano Colonial. Ultra el seu interès per la banca, es preocupà de qüestions polítiques i arquitectòniques. Morí a Barcelona el 31 d'octubre de 1905. Fou diverses vegades senador i també alcalde de Barcelona. Impulsà les obres de restauració dels castells d'Eremprunyà i Castelldefels. El 1880 presentà una memòria al capítol de la catedral en què explicava les gestions fetes per tal d'enllestir la façana. Encarregà al seu amic, l'arquitecte de la catedral Oriol Mestres, la redacció d'un primer projecte que se signà el 8 d'octubre de 1860. La portada era la del Mestre Carlí i el cimbori era punxegut, tal com l'imaginà Piferrer, amb una alçada de 77,76 metres, equivalents a 400 pams catalans. A banda i banda hi havia dues torres acabades en fines agulles de pedra de 57 metres d'alçada. En la memòria, Mestres explica que es basà en el dibuix gòtic (ell ignorava que fos del Mestre Carlí) i en la part de la soclada feta el segle xv, els buits de les finestres i el tambor del cimbori. El 1863

Girona demanà al capítol autorització per fer solament la façana i deixar el cimbori per a després.

El 1865 l'arquitecte anglès George E. Street, que havia recorregut Espanya entre 1861 i 1864, publicà el llibre *Some Account of Gothic Architecture in Spain* i, en parlar de la façana, diu que és pobra i mesquina, i que no li fou possible examinar el pergami i hagué d'esperar a veure una litografia de Parcerisa, feta segons el gravat de Monfort, i es queixa de no haver pogut veure el dibuix gòtic original. El mateix any 1865, Víctor Balaguer, a *Las calles de Barcelona*, deia que un opulent banquer, autoritzat pel Govern, havia pagat els estudis per a l'acabament de la façana segons el magistral projecte d'Oriol Mestres.

Un nou estudi del cimbori es pot veure en els plànols que el 25 de maig de 1864 havia signat Oriol Mestres. Durant tres anys un equip de delineants encapçalats per Jaume Barnadas i Mir (1840-1931), mestre d'obres, estigué dibuixant dalt del trifori i preparà la magnífica sèrie de plànols sobre paper tela que es guarden a la Casa de la Traça, degudament enquadrats en un volum d'un metre d'alçada per 75 cm d'amplada, amb tapes de couro i vellut, i sivelles i aplics d'argent. Aquest aixecament de plànols és el més complet mai fet a la catedral, i en ells figura, en tinta vermella, el projecte de cimbori i la nova solució per a la façana. Jaume Barnadas i Mir fou el dibuixant dels plànols del Gran Teatre del Liceu en la reconstrucció de 1861-1862, després de l'incendi d'abril de 1861. També dibuixà per a Mestres la restauració de la parròquia de Sant Jaume el 1866. El seu títol de mestre d'obres és de 3 de febrer de 1864. Un altre mestre d'obres, Josep Marimon i Cot, amb títol de 1854, ajudà també Oriol Mestres en el projecte dels Camps Elisis, els altars de les catedrals de Manresa i Solsona, i en el Teatre del Liceu. És possible que intervingués també en els plànols de la catedral. Josep Marimon actuà igualment com a dibuixant d'Elies Rogent en el projecte de la nova Universitat.

Un altre delineant, Ramon Tenas i Hostench, mort el 1883, intervingué en els projectes de fatxada, no pas assistint Mestres, sinó Manuel Girona. Tenas fou un excel·lent dibuixant d'arquitectura, encara que mai no tingué el títol ni d'arquitecte ni de mestre d'obres. A l'Exposició de Productes Catalans de 1877, a Barcelona, presentà quatre dibuixos d'un projecte de saló de sessions de la Diputació i també un dels projectes de monument als herois de la guerra d'Àfrica de 1860. En el concurs convocat el 13 de novembre de 1874, sobre el qual es decidí l'any següent, s'endugué el primer Premi August Font i Carreras. D'aquest monument es posà la primera pedra el 1877 i cap altra mai més. Ara aquesta pedra està sota del monument al Dr. Robert, a la plaça de Tetuan. Tenas presentà al concurs quatre projectes amb els elements «La estrella», «La fama», «La España» i «Levantar monumentos a gloria», cap dels quals no fou guardonat. El mestre d'obres Macari Planella i Roura, participant igualment en el con-

curs, explicà en un comentari inèdit que els quatre projectes de Tenas eren «marlísimos», cosa que no impedeix que fossin ben dibuixats. El 1876 Tenas exhibí a la Centennial Exposition de Filadèlfia el projecte presentat al concurs d'església dedicada al Sagrat Cor a Montmartre, concurs que guanyà Paul Abadie. Aquesta és una església expiatòria dels fets de la Comuna de París de 1870. Girona li féu dibuixar el seu projecte de façana per tal de presentar-lo a la censura de la Real Academia.

Pero tots els projectes de Girona se n'anaren en orris per culpa de la revolució de setembre de 1868 i el destronament posterior d'Isabel II.

El 7 de novembre de 1871 es creà la Caixa per a les Obres de la Santa Església Catedral, edifici que des de 1867 tenia el títol de basílica menor.

El 1874 vingué la restauració monàrquica en la persona d'Alfons XII, el qual comptà amb el suport financer de Manuel Girona. Estudià, aleshores, Girona el pergamí del Mestre Carlí i el féu dibuixar a escala per Ramon Tenas i Hostench. El 1877 intentà reunir diners per a la façana demanant-los als feligresos en ocasió de les noces sacerdotals del papa Pius IX, però amb un resultat tan pobre que solament es pogué millorar l'altar de la cripta de Santa Eulàlia.

Ramon Soriano i Tombas, en la seva memòria sobre la catedral de 1878, menciona el pergamí, el gravat de Monfort i les fotografies de mida placa fetes a partir del gravat per tal que no es perdés mai el testimoni de tan preuat document.

El 23 de gener de 1880, el projecte imaginat per Manuel Girona i dibuixat per Ramon Tenas i Hostench fou presentat a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid. En realitat, Girona havia enviat el seu projecte el 1867 i, si bé fou molt ben considerat, no pogué fer-se realitat perquè Girona comptava amb les almoines dels fidels i el auxiliis de la Reina, la reial família i el Govern, cosa impossible per causa de la revolució. El 1880 hi introduí la modificació del cimbori segons el dibuix de Tenas. La memòria de Girona és a l'Arxiu Capitular i fou publicada el 1898. La variant del cimbori és a la Biblioteca de Catalunya. La nova façana del projecte d'Oriol Mestres era molt més minsa que la de 1860. El cimbori quedava reduït al tambor de les finestres i tenia al damunt uns terrats en pendent al bell mig dels quals s'aixecava una creu de pedra. L'alçada des del pla de la seu al cim d'aquesta creu de pedra era tan sols de 44 metres. Les torres laterals s'aixecaven fins a 60 metres, però eren molt més senzilles que les de 1860. També hi havia una gran rosassa de 9,60 metres de diàmetre al centre. A més de l'alçat, en el projecte hi ha també una perspectiva aquarel·lada de caràcter fortament romàntic amb un seguit de personatges situats al peu de les escales de la seu. Mestres comenta que la perspectiva està feta desde el carrer de la Corribia, únic punt des d'on es pot apreciar en la seva totalitat. Hi afegia una variant en forma d'apèndix en cas que la comissió que havia d'estudiar l'estat dels arcs con-

siderés que no podien admetre l'excés de pes que es proposava. Tot en raó de la variant amb tres tambors octogonals superposats en degradació. Això suposava un increment de càrrega sobre els quatre arcs de mig punt que suportaven el tambor del cimbori del bisbe Sopera. Més endavant es veurà com August Font, en projectar el nou cimbori, féu cates en els fonaments, reféu el càlcul dels pilars i dels arcs, i els reconstruí en forma de punta d'ametlla.

Amb tot, el projecte que aprovà la Real Academia de San Fernando de Madrid fou el de Manuel Girona dibuixat per Tenas, però sense el cimbori, que s'havia presentat amb dues variants.

Un fet terrible impedí el començament de les obres. Fou l'epidèmia de còlera de 1885. Superada l'epidèmia, el senyor Girona, el dia de la Puríssima de 1886, oferí pagar l'obra de la façana i deixar per a més endavant el cimbori.

Fins a aquest punt la situació del projecte de façana estava de la manera següent: hi havia l'avantprojecte d'Oriol Mestres de 1860, fet per encàrrec de Manuel Girona el 1859. En la tramitació posterior, dit avantprojecte és conegut amb la lletra *A*. No agradà i es desestimà.

De l'aixecament de plànols de 1861 a 1864 per Oriol Mestres i l'equip de dibuixants de Jaume Barnadas i Mir, comenta Apel·les Mestres, fill de l'arquitecte de la catedral, que ell també contribuí en la tasca de fer els plànols dalt del trifori. Apel·les Mestres ho explica en el seu llibre *La casa vella* de 1912, per bé que massa feina no degué fer car, quan se signaren els plànols, el 1864, Apel·les tenia solament deu anys d'edat. Contenia també el segon projecte de façana i cimbori per Oriol Mestres. Se'l coneix per la lletra *B*. Fou enviat a l'Academia el 1867 i no s'aprovà per ser de diferent estil de l'original de la catedral. A més, la revolució de 1868 interrompí els tràmits.

El 1875 el senyor Girona decidí fer el projecte ell mateix i els seus esborranys els delineà el dibuixant Ramon Tenas i Hostench. Aquest projecte fou enviat a Madrid el 1880.

Així les coses, es desencadenà a Barcelona una forta discussió amb una gran maror d'arguments i opinions oposats sobre la façana de la catedral. El dia 8 de novembre de 1880, en una reunió dels membres de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, Antoni Gaudí demanà a la presidència informació sobre un rumor segons el qual s'havia aprovat per l'Academia de San Fernando cert projecte de façana per a la seu de Barcelona. Es referia, com és evident, al projecte de Girona dibuixat per Tenas. La qüestió venia de l'arquitecte Joan Martorell i Montells, excel·lent neogoticista i molt amic del bisbe Josep Maria Urquinaona i Bidot (1878-1883), el qual sembla que s'inclinava a favor de Martorell, el qual ja havia intervingut el 1879 en el projecte de vidrieres de la catedral.

El 5 de desembre de 1881, el bisbe Urquinaona s'adreçà al capítol de la catedral per tal que l'informés sobre els projectes de façana nova. El capítol intentà

una col·laboració entre Mestres i Martorell, però no fou possible. Aleshores es demanà consell a l'Escola Provincial d'Arquitectura, al seu director, Elies Rogent i Amat, al catedràtic de construcció, Joan Torras i Guardiola, i al d'història de l'art, Joan Artigas i Ramoneda, juntament amb el segon arquitecte de la catedral i professor de projectes de l'Escola, August Font i Carreras. El 3 de març de 1882 el canonge arxipreste, president de la Comissió d'Obres, comunicà al capítol que els arquitectes designats per examinar el projecte de Girona i Tenas havien entregat un nou projecte signat per tots cinc (Rogent, Artigas, Torras, Oriol Mestres i August Font) senyalat amb la lletra C i un altre signat per Martorell, que fou conegut per la lletra D. La comissió capitular decidí emmarcar els projectes de Mestres i el de Martorell per tal de presentar-los al Sr. Girona abans de fer-ho al capítol, que es reuní el 7 de març de 1882. D'aquestes presentacions sorgí la idea de fer una exposició pública dels projectes. Moltes vegades s'ha dit que aquesta exposició era la base d'un concurs, però no fou així. El capítol volia solament conèixer les opinions dels entesos i dels ciutadans de Barcelona en general.

L'exposició de 1882

L'exposició s'instal·là al claustre, al costat de la sala capitular, i romangué visitable del 9 al 12 de març de 1882. Fou comentadíssima. Aquell mateix any es publicà, a instàncies de Joan Martorell, un llibre titulat *Proyecto de fachada de la catedral de Barcelona. Opinión de la prensa reconociendo la superioridad del proyecto del arquitecto Juan Martorell sobre el de los arquitectos Oriol Mestres y Augusto Font y el de don Manuel Girona, seguido de la felicitación que por el referido proyecto la mayoría de los arquitectos de Barcelona dirigió a su compañero Juan Martorell*.

El llibre recull les crítiques dels periòdics. *Diario de Barcelona* elogiava el senyor Girona pel seu esforç en restaurar la catedral i no es comprometia a favor de cap projecte en concret. Carles Pirozzini, a *La Renaixensa*, recolza decididament Martorell i critica el projecte de Girona tot dient que s'inspirà en el pergamí de l'arxiu, de l'autenticitat del qual dubta. Eduard Tàmaro, a *El Principado i Il·lustració Catalana*, explica que el bisbe Urquinaona havia fet encarregar al capítol un projecte comú de Mestres, Font i Martorell, cosa que no fou possible perquè Martorell actuà pel seu compte. Opina del projecte de Martorell que no és gòtic català, sinó alemany.

A *El Diluvio*, el crític signa únicament amb la inicial «K» i en fer honor al radicalisme del periòdic, es mostra mordaç en contra de Girona i elogia Martorell. Confon l'exposició amb un concurs i el qualifica de restringit i no pas de

públic. Diu dels projectes de Girona que són obra d'un aficionat que ocupa una alta posició social. De Mestres diu que està poc preparat per fer una obra en estil gòtic, car només tenia l'experiència de la restauració de la parròquia de Sant Jaume i de la capella de Sant Oleguer a la catedral. De Font menciona que en aquest estil solament se li coneix la façana de l'església dels Sants Just i Pastor, i fa referència al seu fracàs en el concurs per a l'edifici de les Institucions Provincials d'Ensenyança. Aquesta citació no s'explica gaire, car a dit concurs hi concorregueren molts arquitectes. El guanyaren Vilaseca, i Domènech i Montaner. Potser el crític insinua que l'encàrrec de la façana s'havia d'haver fet a la dita parella d'arquitectes. De Martorell elogia l'acabament de la capella del Col·legi del Sagrat Cor a Sarrià, començada per Adriano Casademunt i Vidal, la capella panteó de Comillas, l'església parroquial de Portbou, el palau de Sobrellano, a Comillas, i l'església en construcció de les Saleses, al passeig de Sant Joan. Afegeix que, instintivament, la vista es dirigeix vers el projecte de Martorell, humilment dibuixat amb llapis, mentre que el de Mestres i Font amb els altres tres li sembla desprovist de qualitat, desagradable a la vista i insostenible per a la raó.

A *La Publicidad*, un crític anònim descarta els dos dibuixos de Girona-Tenas perquè es basen en el dibuix en pergamí de l'Arxiu Capítular, que considera de dubtosa autenticitat. Aquests dubtes procedien de la creença que el document de l'Arxiu era una còpia dolenta de l'original, que s'havia perdut en l'incendi dels Reales Alcàzars de Madrid, on es guardaven els projectes de catedrals espanyoles que Felip II demanà als diferents capítols el 1557. Explica, de forma un xic extranya, que Mestres i Font renunciaren a favor de Martorell i que després s'uniren amb Rogent, Torras i Artigas per tal de fer un sol projecte en què intervengués també Martorell, el qual es negà a la proposta. Finalment, creu que el millor és el dels cinc arquitectes. En aquest mateix periòdic, Salvador Sanpere i Miquel defensa un projecte d'estil gòtic local. Li sembla absurd que Espanya es disfressés de mora per anar a l'Exposició Universal de París de 1878. Creia que les torres laterals projectades per Martorell no foren previstes pels arquitectes medievals i que era precis catalanitzar el projecte de Martorell per tal que fos acceptable. Dels dibuixos de Girona-Tenas diu que el cimbori era fatal, pitjor que el de Martorell. Del projecte dels cinc, que anomena «acadèmic» per venir signat per cinc catedràtics de l'Escola d'Arquitectura, estima que el cimbori ve a ser el de Girona-Tenas un xic simplificat, pobre i mesquí. No recomana cap dels projectes, però opina que si s'ha de fer una façana fora de l'estil del temple, prefereix la de Martorell, i si s'ha de fer d'acord amb l'existent, aconsella *ex-aequo* la primera solució de Girona-Tenas, o l'acadèmic.

Joaquim Nolla (P. A. V.), a *Gaceta de Cataluña*, creu que el dibuix de Girona és força bo, si es té en compte que el banquer no és arquitecte i que es basa en el vell pergamí i els fragments existents, i li perdona el desviament d'imagina-

ció en el flux cimbori. El dibuix aquarel·lat de Mestres el troba mesquí, i defectuosa la perspectiva. En canvi, troba molt bé el projecte de Martorell, fet amb la crua nuesa del llapis. Dóna la seva particular versió de com es conjuminà l'afer dels projectes. Segons ell, el capítol rebé tres projectes, el de Mestres, el de Martorell i el de Font, a què afegí l'opinió dels tres catedràtics, i proposà la fusió dels tres projectes en un de sol. Martorell s'hi negà i quedaren altra vegada els projectes dels cinc enfront del de Martorell. També s'extranya aquest crític del silenci de Miquel i Badia.

J. P. R. C., a *El Correo Catalán* defensa Martorell. A *La Correspondencia Catalana*, un crític anònim explica que el jovent s'inclina per Martorell mentre que els acadèmics prefereixen Mestres i Font, i els que tenen sentit pràctic estan d'acord amb el de Girona-Tenas, amb la prèvia modificació del cimbori. *La Vanguardia* considera incongruent l'agulla de Martorell, mentre que Narcís Oller a *L'Avenç* és decidit partidari de Martorell, igual que *La Veu de Montserrat* i *L'Excursionista*.

El 13 de març, darrer dia de l'exposició, 28 arquitectes residents a Barcelona signaren un escrit a favor del projecte de Martorell. Eren Antoni Rovira i Rabassa, Frederic Aymaní, Emili Sala i Cortés, Josep Vilaseca i Casanovas, Antoni Gaudí i Cornet, Eduard Mercader i Sacanella, Joan B. Pons i Trabal, Cristòfol Cascante i Colom, Francesc Mariné, Leandre Albareda i Petit, Jaume Gustà i Bondia, Pere Falqués i Urpí, Joan Feu i Puig, Emili Cabañas i Rabassa, Manuel Comas i Thos, Enric Berrocal, Camil Oliveras i Gensana, Josep Domènech i Estapà, Salvador Viñals i Sabater, Joaquim Bassegoda i Amigó, Miquel Pascual i Tintorer, Telm Fernández i Janot, Ubald Iranzo i Eiras, Magí Rius i Mulet, Lluís Domènech i Montaner, Laureà Arroyo i Velasco, Manuel Martínez i Gutiérrez, i Joan Merlo.

És interessant considerar també els que no signaren. Evidentment, no ho feren: Joan Martorell i Montells, Josep Oriol Mestres i Esplugas, Elies Rogent i Amat, August Font i Carreras, Joan Torras Guardiola, Joan Artigas i Ramoneda, perquè estaven involucrats en l'afer. Tampoc signaren Miquel Garriga i Roca, Antoni Rovira i Trias (és curiós constatar que pare i fill estaven en desacord), Carles Gauran, Francesc de P. del Villar i Lozano, Modest Fossas i Pi, Leandre Serrallach i Mas, Adriano Casademunt i Vidal, Josep Torres i Argullol, Josep Amargós i Samaranch, Pelai de Miquelerena, Gaietà Buigas i Monravà, Joan Abril i Guanyabens, Bonaventura Pollés i Vivó, Ignasi Bartrolí, Josep Rosés, Joan Font i Sangrà, Josep Font i Gumà, Pere Garcia i Faria, Antoni M. Gallissà i Soqué, Enric Sagnier i Villavecchia, i Francesc de P. Villar i Carmona. En total 21, als quals cal afegir els sis autors dels projectes en l'exposició.

El 3 d'abril de 1882, a la seu de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, es tornà a tractar de la façana de la catedral, sense cap conclusió pràctica.

El 27 d'abril de 1882, Joan Martorell publicà la memòria del seu projecte amb el títol de *Anteproyecto de fachada para la catedral*. Justifica el cimbori piramidal i calat, aparentment en contradicció amb l'arquitectura gòtica catalana, perquè el cimbori de Barcelona havia de ser diferent dels de Poblet i Vallbona de les Monges, car aquests eren en realitat campanars i no pas el cimbori de Barcelona. El creia útil per tal de resoldre el component vertical en una façana de 40 metres d'amplada.

Mentrestant, el capítol seguia discutint sobre el millor projecte. L'anomenat parlament del capítol es reuní a la sagrítia de la catedral el 16 de maig de 1882, a convocatòria del degà. El canonge Joan B. Codina i Formosa, membre de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts d'ençà de 1877, proposà que els projectes se sotmetessin a la censura de dita Acadèmia, però el president de la Comissió d'Obres s'hi oposà, i per aquesta raó es decidí sotmetre la qüestió al ple de capítol, que es reuní el 19 de maig. El president de la Comissió d'Obres comunicà que s'havien examinat el tres projectes, és a dir, el de Girona-Tenas amb la seva variant, el de Mestres-Font amb els tres catedràtics i el de Martorell, havent deixat de banda els de Mestres de 1860 i 1864. S'havia donat coneixement d'això al Sr. Bisbe. El canonge Codina insistí en presentar-los a l'Acadèmia. Finalment, acordaren fer un ple extraordinari amb un sol punt a l'ordre del dia sobre la façana major.

La sessió se celebrarà el 24 de maig, en absència del canonge Codina, que estava malalt, i s'acordà demanar al Sr. Girona si estava disposat a sufragar altre projecte que no fos el seu o el de Mestres-Font. No es tornà a parlar de l'assumpte, però vistos els fets posteriors es pot afirmar que la resposta de Girona fou negativa.

L'actitud de Gaudí en defensa de Martorell

Ràfols, en la seva biografia de Gaudí de 1929, explica que Gaudí fou un ardent paladí del projecte del mestre que aleshores havia ideat el pla de les Saleses i que fou també fervorós copiadore fragmentari, en el curt temps de l'exposició al claustre de la seu, per a refer-lo posteriorment en el seu estudi amb una exactitud solament assolible per un home dotat de gran memòria per a les formes. Aqueta interpretació fou publicada per *La Renaixensa* el 1887, en defensa del projecte de Martorell, després reproduït pel Cercle Artístic de Sant Lluc el 1904. Cal tenir en compte que el mateix any 1882 Gaudí dibuixà per a Martorell el projecte detallat de l'església dels benedictins celestins en el monestir, mai edificat, de l'Esperit Sant, a Villaricos (Almeria).

El 1920 es féu una exposició en homenatge a Joan Martorell a la Sala Pa-

rés, organitzada pel Cercle Artístic de Sant Lluc. Bonaventura Bassegoda i Amigó, a *La Vanguardia* del 19 d'abril, deia que el geni de Martorell assolí la meta de la popularitat en presentar el projecte de façana de la seu i que el fet que fos postergat creà indignació entre les corporacions artístiques i científiques. Els de *La Reanixensa* demanaren el dibuix a Martorell per publicar-lo, però ell no el volgué entregar. Però Lluís Domènech i Antoni Gaudí tractaren la qüestió pel seu compte, feren el dibuix delineat a tinta per Gaudí i retolat per Domènech, i s'exhibí a la Sala Parés. Aquest dibuix es conserva actualment a l'arxiu històric del Col·legi d'Arquitectures dintre del llegat Martorell i fou identificat pel Prof. George R. Collins (1917-1993) i exhibit a Nova York el 1977.

La Renaixensa imprimí una làmina de gran format amb el dibuix de Gaudí i Domènech i el suport econòmic del senyor Eusebi Güell, que la repartí l'any 1887. Com es veurà després, s'explica que malgrat haver estafat fet el dibuix el 1882, no s'imprimí fins al 1887.

L'actuació del bisbe Jaume Català i Albosa

El còlera que castigà Barcelona el 1885 impedí tota mena de gestions després de l'exposició i els acords capitulars de 1882. A més, el bisbe Urquinaona, gran valedor de Martorell, autor del projecte de la seva tomba a la basílica de la Merçè, morí el 1883 i el succeí Jaume Català i Albosa, el qual prengué possessió de la mitra el 9 d'agost de 1883 i regí la diòcesi fins a la seva mort, el 23 de febrer de 1899. El 8 de desembre de 1883, predicà a la catedral i féu referència a l'acabament de la façana.

El 15 de maig de 1884, mossèn Cinto Verdaguer era a Colònia i arran de la visita publicà un article en elogi de la catedral acabada el 1880 fent ús dels pergamins del segle XIII amb els dibuixos dels campanars de 159 metres d'alçada. Era una invitació a realitzar el projecte de Martorell.

El mateix 1884 es féu la reedició del *Recuerdos y bellezas de España* de Piferer, i Pi i Margall, amb acotacions d'Antoni Aulèstia i Pijoan. A propòsit de la inexistent façana major, comenta que aleshores es tractava d'acabar-la i que s'havia fet una exposició amb tres projectes que cridaren l'atenció del públic, un dels quals faria realitat la idea de Piferer. Indudablement, es referia al de Martorell.

El 8 de desembre de 1886, Manuel Girona oferí encarregar-se, sota la seva gestió i a costa del seu peculí, de la construcció de la façana, sense el cimbori. El bisbe Català acceptà l'oferiment. El projecte, concretament el de Girona-Tenas amb la variant, estava llest des de 1880. Girona encarregà a Oriol Mestres que redactés la memòria i sortí cap a Madrid acompanyat del bisbe Català, que acceptà l'hospitalitat de Manuel Girona, el qual l'acollí a la seva casa del carrer

Claudio Coello, a la vora de la Puerta de Alcalá. En visita oficial foren rebuts per la reina regent, Maria Cristina d'Habsburg, el 4 d'abril de 1887, la qual admirà el gest del magnat de Tàrraga. El bisbe agrai a la Reina el seu interès car una Reial ordre de 15 de gener de 1887 obligà la Real Academia de San Fernando a emetre l'informe sobre els projectes.

És interessant aquí comprendre que el projecte que es realitzà entre 1887 i 1890 per a la façana fou el de Manuel Girona, tal com explicà ell mateix en el seu informe de 3 de maig de 1899. Escrigué textualment:

Per tal de donar idea completa dels treballs fets fins assolir l'aprovació definitiva del meu projecte, escollit entre altres per l'Acadèmia de San Fernando, tot seguit es copia el lluminós dictament aprovat pel Govern i que em va ser comunicat per escrit.

Cal advertir que al presentar el meu projecte per a l'aprovació del Exc. i Il·lm. Sr. Bisbe, en prova d'amparcialitat i amb el desig de l'encert en l'elecció, s'uniren al projecte altres quatre dibuixos de façana senyalats amb les lletres A, B, C, i D. Els de les lletres A i B eren els d'Oriol Mestres de 8 d'octubre de 1860 i 25 de maig de 1864. El de la lletra C de Mestres, Font i la supervisió de Rogent, Artigas i Torras (febrer de 1882) i el de la lletra D, ideat pel Sr. Martorell (1882).

Informe de l'Academia de San Fernando

Després del corresponent examen, l'Academia lliurà el següent informe:

Per Reial Ordre del Ministeri de Gràcia i Justícia de gener de 1887 es remet a informe de la secció d'arquitectura el projecte de construcció del frontis de la seu de Barcelona, presentat pel Sr. Bisbe i autoritzat per l'arquitecte Josep O. Mestres [Aquest és un detall fonamental, car el projecte ideat per Girona i Tenas era autoritzat per Mestres, és a dir, Mestres posava la signatura a un dibuix que no era d'ell. No li devia venir de nou si es té en compte el cas semblant de la façana del Teatre del Liceu, dibuixada, sembla, per l'escenògraf Viguier el 1846 i signada per Mestres, fet que ocasionà la dimissió del primer arquitecte Miquel Garriga i Roca]. El projecte conté: 1.- La memòria descriptiva [aquesta sí era de Mestres, perquè Girona l'hi encarregà directament], 2.- L'alçat de la façana en paper tela, 3.- Una secció i planta de la mateixa, 4.- Una fotografia en perspectiva i 5.- Una litografia, còpia del pergami de la portada existent a l'arxiu capitular [es tractava d'un exemplar del gravat de Monfort de 1845]. Els plànols corresponents estan signats per Manuel Girona el 20 de gener de 1880 i del dibuix de façana hi havia dues va-

riants de cimbori, la primera era una espadanya d'arcs de ferro forjat semblant a la que Oriol Mestres aixecà damunt del seny de les hores, on es col·locà la campana el 2 de novembre de 1865, la segona era la superposició de dos cossos prismàtics octogonals en degradació. Aquesta proposta, si més no, era la que recordava el cimbori de València, idea primera del Bisbe Sopera.

A tall d'apèndix hi havia quatre fotografies dels projectes A, B, C, i D als que feia referència la memòria i una foto de la façana en el seu estat de 1887.

Per a millor informació s'han enviat a la secció d'arquitectura de l'Acadèmia un volum de dibuixos de gran format (1,00 × 0,75 m) amb el títol de «Proyecto de conclusión de la catedral de Barcelona por el arquitecto José O. Mestres. Costeado por el Excmo. Sr. don Manuel Girona; autorizado por R.O. de 19 de junio de 1863». Consta de 42 làmines o plànols, alguns d'ells amb fotografies i formen tres cossos: 1.- Estudi de la catedral en el seu estat el 1861, 2.- Estudi del projecte de façana de 1864 i 3.- Estudis de reformes i obra nova per a la sagristia, mongia i arxiu.

A més, la secció ha rebut un informe de la Comissió Provincial de Monuments Històrico-Artístics de Barcelona, un altre de l'Associació Artístico-Arqueològica, un altre de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts i un darrer de diversos veïns de la ciutat. Els informes semblen encaminats a cridar fortament l'atenció de l'Acadèmia sobre la gran importància de l'assumpte sotmès a dictamen, del qual i per mitjà de multitud d'observacions d'índole diversa, descobreixen recels i temors que no expliquen prou clarament. Cap de les entitats referides explica quin és el seu criteri de manera concreta sobre l'execució artística de l'obra. En vista, però, de l'interès expressat amb tanta insistència per les corporacions i veïns de Barcelona, la secció d'arquitectura cregué oportú atendre aquesta qüestió prèvia i dirigir-se a la Comissió Provincial de Monuments Històrico-Artístics, com a immediata representant de l'Acadèmia a Barcelona, obligada a més, a evacuar tots els informes que l'Acadèmia li demanés. La Comissió de Monuments de Barcelona rebé la sol·licitud d'informe el 10 de febrer i el 15 va respondre dient que no disposava dels projectes i solament els havia pogut veure en els tres dies de l'exposició de 1882. L'Acadèmia considerà que la publicitat donada als projectes era suficient i decidí redactar el propi informe sense comptar amb el de la Comissió de Monuments. La secció d'arquitectura de l'Acadèmia diu en el seu informe, després d'uns comentaris sobre la catedral en general, com restaren sense acabar la façana i el cimbori. Actualment dos fills benemèrits de Catalunya volen resoldre el problema, el bisbe Jaume Català i Manuel Girona que s'ofereix a sufragar les despeses de l'obra. L'Acadèmia expressa el seu reconeixement més sincer i s'absté de comentar res respecte al pressupost de les obres i també deixa d'informar sobre el cimbori o de qualsevol obra

a la seu que no sigui la façana, única part que el senyor Girona està disposat a pagar. Qualsevol projecte diferent hauria de ser objecte de nous informes.

Pel que fa al projecte presentat pel bisbe i signat per Mestres [és a dir, el de Girona-Tenas], s'aprofiten les finestres que restaren enllestides des de temps antic, així com la part existent de la soclada. Es projecten i decoren contraforts per a senyalar la unió amb els murs d'angle, s'estableix una zona ornamentada a la part superior que senyala el límit del frontis i es proposa utilitzar per a l'única porta, corresponent a la nau central, la forma i estructura d'un antic pergami de l'arxiu capitular, considerat tradicionalment el projecte de façana en la seva part central. La secció d'arquitectura disposa solament d'una còpia litografiada de l'original reduït a les 3/8 parts del seu tamany, feta el 1845, plena d'incorreccions i defectes. No ha tingut mitjans per averiguar els antecedents històrics del dibuix, però no dubta que sigui posterior, al menys en mig segle, a 1448, data en què s'interromperen les obres [aquí la secció d'arquitectura s'equivoca de noranta anys, car el dibuix del Mestre Carlí és de 1408]. Estima però que el dibuix està inspirat en les formes del gòtic català dels segles XIV i XV com passa a la porta del Mirador de la seu de Mallorca o a la principal de Santa Maria de la Mar a Barcelona. Cap dels dibuixos rebuts, per notables que siguin, s'acomoda tant com l'antic a les característiques del gòtic del país, i per aquesta raó la comissió considera raonable que s'utilitzin les seves indicacions principals amb les reformes que aconsellin els coneixements artístics del moment. Per tot això opina la secció que pot aprovar-se com avantprojecte de conjunt el que el Sr. Bisbe ha presentat, autoritzant la seva execució amb obligació d'enviar informe a l'Acadèmia amb els estudis parcials més extensos i detallats, tant de la construcció com dels detalls decoratius.

La secció menciona també els altres dibuixos rebuts i senyalats amb les lletres A, B, C, i D. Els dibuixos A i B són els que signà l'arquitecte Mestres el 1860 i 1864, el mateix arquitecte que autoritza el projecte aprovat [un cop més l'Acadèmia indica que Mestres solament autoritza amb la seva signatura el dibuix de Girona-Tenas]. Com que Mestres figura en els tres dibuixos, creu que no cal emetre informe sobre els A i B. El dibuix de la lletra C va ser presentat pel Sr. Mestres el febrer de 1882 juntament amb August Font i l'aprovació dels arquitectes Elies Rogent, Joan Artigas i Joan Torras, consultors cridats per la Diòcesi a proposta dels arquitectes de la catedral. El dibuix és digne d'elogi però per les mateixes raons abans exposades no cal informar-lo.

Resta solament el dibuix de la lletra D, presentat el 1882 per l'arquitecte Joan Martorell del que s'ha enviat un nou dibuix de major tamany i una memòria impresa i explicativa on l'autor exposa extensament les condicions i característiques [és prou interessant considerar aquest nou dibuix de mida més gran que és el que Gaudí delineà]. La secció elogia el projecte però discrepa de la seva idea. El pensament dominant del senyor Martorell

és projectar una obra ostentosa i esplèndida que no està en consonància amb la decoració sòbria ni amb les modestes proporcions de l'edifici. No li van bé les estàtues colossals i altres elements que proposa, i el cimbori de 98,30 metres d'alçada, índex colossal com el nomena l'autor, no trindria la solidesa precisa, car els estreps i pilars damunt dels quals ha de recolzar són suficients per a les càrregues. La idea del cimbori central obliga a l'autor a completar el conjunt amb dues torres angulars de 53,80 metres d'alçada, que no responen a cap ús pràctic. A més estan lluny del projecte medieval perquè les torres del dos campanars, a les ales del creuer, tenen formes tan modestes que l'autor no dubta en titllar-les de moles enormes i insulses, sense cap sentiment vers les lleis de l'estètica. La secció opina que el dibuix de Martorell és improcedent, ultra el fet que ni el Sr. Girona ni ningú s'ofereix per a sufragar les despeses enormes de l'obra.

La secció, juntament amb l'informe, tornà els diferents dibuixos presentats, el dia 30 de març de 1887. L'ofici de l'Acadèmia dirigit al Ministre de Gràcia i Justícia estava signat pel Director de l'Academia, Federico de Madrazo Kuntz (1845-1894).

Construcció de la façana (1887-1890)

El dia 4 d'abril de 1887, el Ministre de Gràcia i Justícia Manuel Alonso Martínez (1828-1891) inaugurà solemnement les obres en presència del bisbe Jaume Català i Albosa i les altres autoritats. Es muntà una estrada coberta davant de la porta, a la dreta se situà la banda municipal i a l'esquerra, les autoritats, entre les quals hi havia Trinitario Ruiz Capdepón, sotsecretari del Ministeri, Ramón Blanco y Erenas, marquès de Peña-Plata i capità general de Catalunya, Luis Antúnez Monzón, governador civil, Eduard Maluquer i de Tirrell, president de la Diputació Provincial, Francesc de P. Rius i Taulet, alcalde, Julián Casaña Leonardo, rector de la Universitat, Manuel Gironai Agrafel, senador, i el capítol de la catedral amb hàbits de cor. Aquesta fou la inauguració oficial que s'inicià amb la missa i el sermó, i de què hi ha una acta notarial explicativa.

Les obres començaren un xic més tard. El 21 d'abril de 1887, Oriol Mesres comunicava a Girona que en aterrar els graons de pedra de l'escala del portal major trobà el fonament del contrafort dibuixat pel Mestre Carlí, fet que demostrava que dit projecte de 1408 s'havia iniciat segons el pergami. Un temps després, el 23 de maig de 1887, Oriol Mesres signà el projecte de la tanca protectora davant de la façana, i el 4 de juliol el vicari general de la diòcesi, Dr. Francesc Pol, en nom del bisbe, col·locà la primera pedra.

Dos anys després, vist el bon ritme de les obres, el Sr. Manuel Girona elevà un escrit, el 3 de maig de 1889, on proposava la construcció del cimbori que quedà exclòs en el permís de 1887.

El 12 de febrer de 1890, quedà enllestida la façana segons el projecte de Girona-Tenas autoritzat per la firma de l'arquitecte Oriol Mestres. En ella figuraven les imatges de pedra de Jesús i el apòstols d'Agapit Vallmitjana, els àngels, patriarques i profetes de les arquivoltes de Joan Roi i Soler, sant Ramon de Penyafort i santa Maria de Cervelló d'Eduard B. (Batista) Alentorn, santa Eulàlia i sant Fèlix d'Agustí Querol, sant Roc de Francesc Pagés i Serratosa, santa Isabel i sant Francesc d'Assís de Pau Carbonell, i sant Francesc de Paula i sant Sebastià de Rafael Atché.

Les despeses corresponents a aquesta obra foren les següents, totes a càrrec de Manuel Girona:

Cost del primer projecte d'Oriol Mestres de 8 d'octubre de 1860, inclosos els treballs preliminars, viatges, dibuixos i fotografies	6.000 ptes.
Cost del segon projecte d'Oriol Mestre, inclòs l'aixecament de plànols fet per Jaume Bernadas i Mir des de 1861 a 1864 i dels dos llibres enquadernats. Presentats al Govern el 1867	45.000 ptes.
Cost del projecte fet per Manuel Girona i dibuixat per Ramon Tenas, presentat al Govern el 1880, inclosos els viatges per visitar catedrals d'Europa i l'estada a Madrid amb el bisbe Català i el seu familiar mossèn Martí Framis. Aprovat el 4 d'abril de 1887	20.000 ptes.
Cost de les obres de la façana, sota la direcció d'Oriol Mestres, nomenat per Manuel Girona, segons factures y rebuts signats per Mestres, entre el 4 de juliol de 1887 i el 31 de desembre de 1890	<u>568.807,27 ptes.</u>
TOTAL	639.807,27 ptes.

Interiorment la porta conserva el cancell de fusta tallada dissenyat per Oriol Mestres el 1854. Aquest mateix arquitecte projectà els de les portes del claustre (1858), la sagristia (1860) i Sant Iu (1862). El gener de 1992 es féu un projecte de cancell més gran per a la porta major que no es realitzà. El juny de

1969 es féu el projecte de pavimentació amb lloses de pedra de Sant Vicent damunt de la zona arqueològica.

En la Primera Exposició General de Belles Arts patrocinada al Palau de Belles Arts el 1891, Oriol Mestres hi exposà els plànols per a la nova façana dibuixats els anys 1887, 1888 i 1889. Eren 12 plànols de gran format, 1,75 × 0,80 m, i hi figuraven el núm. 1134 del catàleg de l'exposició a les pàgines 343 i 344. És possible que en aquests plànols intervingués, com a dibuixant, Apelles Mestres.

Reforma de la nova façana

Semblava que Manuel Girona havia complert el que solemnement prometé l'any 1886, però la cosa no acabà aquí. Poc després d'enllestides les obres, el 10 d'abril de 1890, Oriol Mestres redactà un estrany projecte per tal de deriuir el tambor del cimbori, iniciat en temps del bisbe Sapera, després de suprimir la coberta del pavelló piramidal octogonal i cobrir el forat amb unes armadures de ferro i planxes recolzades en posts de fusta, tot deixant al bell mig un espai acristallat de 43 m² amb vidrieres pintades al foc. No passà de projecte.

La ressaca de l'exposició de 1882 continuava i amb virulència. Joan Reig i Vilardell, en el seu llibre de 1890 *Monografias de Catalunya*, deia sense embuts que per desgràcia la catedral fou acabada amb una façana que pagà el banquer Girona. El frontis era impropï de la seu i donà pas a moltes censures, tant per la seva pobra concepció com per la mesquinesa amb què s'havia fet. Es veu que per a Reig i Vilardell el més de mig milió de pessetes que havia esmerçat Girona era una misèria. De quin pa feia rosegons!

Manuel Girona digué que si la façana no agradava es comprometia a millorar-la. Mentrestant, morí Oriol Mestres el 7 de juliol 1895, als vuitanta anys d'edat, i el succeí el seu arquitecte ajudant a la catedral, August Font i Carreras. Font, en els darrers temps de vida de Mestres, quan aquet estava ja mol malalt, preparà dos projectes: un, el maig de 1889 per a la conclusió del claustre que no tenia traceries en els arcs, ni tampoc ampit ni pinacles, a més d'un edifici destinat al culte, i un altre de finalització del cimbori que se sotmeté a l'Academia de San Fernando el maig de 1895. El projecte comprenia la reforma de les finestres, les dues torres laterals i un cimbori d'una alçada de 75 metres. L'Academia aprovà, en un llarg i raonat informe, el 27 de gener de 1896, solament part del projecte de Font. La modificació dels gablets de les finestres del trifori i les dues torres laterals, que coincideix amb les de l'avantprojecte que Girona encarregà a Mestres i que aquest signà el 8 d'octubre de 1860. Respecte al cimbori, demanà de refer el projecte i concretar els càlculs dels arcs del cimbori. Realitzades les reformes indicades, el nou projecte s'envià a Madrid l'abril de 1896, però se li feren unes

obsevacions confidencials que l'inclinaren a redactar una modificació del projecte que remeté el juny de 1896 i l'Academia l'aprovà el 15 de febrer de 1897. El nou cimbori tenia forma piramidal a diferència del de l'any anterior, el qual damunt de les finestres només tenia una petita agulla entre contraforts. Els càlculs estructurals eren molt complets i una part se'n publicà a l'*Anuari de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya* de 1913, just en acabar les obres. Un exemplar complet del projecte es conserva enquadernat a la Casa de la Traça i tres versions diferents del cimbori s'exposaren al Col·legi d'Arquitectes el juliol de 1994, procedents de l'arxiu històric de l'entitat, hereva de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, a la qual Font féu un important llegat del propi arxiu.

Aquesta obra s'inicià el febrer de 1897 i es prolongà fins al 12 de febrer de 1898 sota la direcció d'August Font i Carreras, i costà en total 382.274 ptes.

La importància de l'obra pagada fins aquell moment pel Sr. Girona féu que el capítol volgués retre-li un acte d'agraïment solemne. El 19 d'abril de 1897, el capítol anà corporativament, amb hàbits corals, al domicili del Sr. Girona i, reunit en sessió, el canonge secretari llegí l'acta capitular on s'acordaren els honors a retre-li i li lliuraren en pergamí amb una còpia autèntica de l'acord. Hi assistiren el bisbe Jaume Català i Albosa, amb el degà, l'arxipreste, l'ardiaca, el xantre, el mestrescola, el penitencier, el magistral, el doctoral, el lectoral i set canonges més. L'acord feia referència a la construcció d'una cripta a la seu per a l'enterrament del Sr. Girona i la seva esposa, i a la cessió d'una capella al claustre per tal d'erigir-hi un panteó per a tots els familiars, entre altres honors. Després de la mort de Manuel Girona, el 31 d'octubre de 1905, se celebraren a la catedral solemnes honors fúnebres en honor del generós patrici.

L'any 1911 començaren les obres de la gran cripta funerària per a Manuel Girona. La cripta, que té accés per la capella de Sant Maties i Santa Helena (33) al claustre, consta de dues cambres, la primera fa de vestíbul i la segona d'oratori. A la primera hi ha una làpida dedicada als fills morts del matrimoni Girona-Vidal: «CAROLINA, EMMANUEL, IGNACIUS ET ANTONIUS PUERI. AD COELUM EVOLARUNT. MDCCCXLVI, MDCCCLVIII, MDCCCLVI, MDCCCLVII. EXPECTANT RESURRECTIONEM MORTUORUM.» En l'oratori es pot llegir la làpida següent: «D. EMMANUEL GIRONA ET AGRAFEL BARCINONENSIS CIVIS HONORATUS ET ECCLESIAE SEDIS PERAMATOR CUI SPLENDIDE FRONTE DITAVIT HIC INTRA BASILICAM HONORIFICE SEPULTUS IN PERDURATURUM GRATITUDINIS TESTIMONIUM EPISCOPI ET CAPIUTULLI RESURRECTIONEM MORTUORUM FIDENTER EXPECTAT LXXXVIII AETATIS ANNO ADIMPLETO MCMV AD FINEM PERVENIT DIE XXXI OCTOBRIS.»

Altres làpides recorden la seva esposa Carolina Vidal i Quadras, els fills Manuel i Anna i l'esposa de Manuel, Odília Fernández Maqueira. El canonge Gaietà Barraquer i Roviralta fou l'autor de l'epitafi de la senyora Odília Fernández i

mossèn Josep Mas i Domènech, beneficiat arxiver, dels altres dos. Un grup escultòric de Manuel Fuxà i Leal (1850-1927) representa la Fe, l'Esperança i la Caritat, i està situat a la capella superior. A la capella immediata, que fou de Tots els Sants, començaren el 1912 les obres de la sepultura de la família Sanllehy-Girona. Fou l'homenatge del capítol a Domènec Joan Sanllehy i Alrich i a la seva esposa Anna Girona i Vidal i a Manuel Girona i Vidal. Hi figura un grup escultòric de la Pietat de Josep Llimona i Bruguera. El 22 de juliol de 1879, l'arquitecte August Font féu un projecte de panteó per a la Sra. Carolina Vidal i Quadras i Ramon de Girona que mai no s'edificà en un capella del claustre. El projecte es conserva a la Casa de la Traça. El 1977 es féu un projecte de túnel per tal de comunicar la cripta dels Girona amb la zona arqueològica, però no es realitzà.

La façana de la catedral i la crítica

Quan el 1968 se celebrà al Col·legi d'Arquitectes una exposició sobre la façana de la seu, el professor Adolf Florensa i Ferrer (1889-1968) pronuncià una conferència al saló d'actes de l'entitat i explicà les vicissituds de l'obra de la façana. Com a conclusió, digué que la façana de la catedral estava bé. Dintre del neogoticisme de la fi de segle era força correcta i res no hi havia a dir del resultat dels esforços de Girona. Un breu repàs al ball de projectes entre 1860 i 1896 pot aclarir la qüestió.

El primer projecte l'encarregà Girona a Oriol Mestres i aquest el signà el 8 d'octubre de 1860. Senyalat amb la lletra *A*, seguia el model de porta del Mestre Carlí.

El segon era de Mestres de 1864, senyalat amb la lletra *B*. Tenia 42 plànols i fotografies, i la porta no seguia el model de Carlí. El cimbori tenia un sol cos, sense fletxa. A més de l'alçat de la façana, hi havia una perspectiva aquarellada.

El tercer projecte era el de Girona-Tenas de 1880 i tenia una planta i secció de l'escalinata, dos alçats amb variant del cimbori i una secció del cimbori. El primer cimbori tenia un sol cos i una espadanya de ferro com la que Mestres bastí al seny de les hores el 1866. La variant del cimbori tenia tres cossos vuitavats esglaonats. És el que realment es construí pel que fa a la façana.

El quart projecte era el de Mestres, Font i la supervisió de Rogent, Torras i Artigas de 1882. La porta no seguia el dibuix del Mestre Carlí, condició *sine qua non* de Girona. Tenia un altíssim cimbori de tres cossos i torres laterals. Constava d'un sol plànol. Senyalat amb la lletra *C*.

El 1882 es presentà també el projecte de Joan Martorell amb un cimbori de 98,30 metres i la façana sense relació amb la del Mestre Carlí. Aquest projecte era senyalat amb la lletra *D*.

Els fills de Girona i l'obra del cimbori

Poc després de la mort i l'enterrament de Manuel Girona i Agrañel, els seus fills Manuel i Anna Girona i Vidal visitaren el bisbe cardenal de Barcelona, Salvador Casañas i Pagés (1901-1908), i oferiren la seva col·laboració per a l'obra del cimbori, bé que sense ser responsables dels treballs de construcció, com ho havia estat el seu pare per a la façana. Decidiren que el capítol es faria càrrec de les obres i els Girona anirien cobrint les despeses dintre de les seves possibilitats. La conseqüència de la visita fou un comunicat dels fills de Girona al capítol el 12 de febrer de 1907 amb el compromís de fer-se càrrec de les despeses de l'obra, l'import de les quals seria lliurat mensualment.

Altres cop Gaudí i la catedral

El 1908 es complia el VII Centenari del naixement a Montpeller de qui seria el rei Jaume I, el Conqueridor. El 1907 es pensà en erigir un monument al gran rei i Josep Puig i Cadafalch visità Gaudí per tal de conèixer el seu parer. Gaudí usà una fotografia del barri gòtic en què es veia la capella de Santa Àgata i, darrera, la catedral en obres, amb el cimbori solament iniciat. Dibuíxà damunt de la foto un espai obert, que després fou la plaça de Berenguer el Gran, per tal d'unir-la amb la Gran Via A de la Reforma de 1907, és a dir, l'actual Via Laietana. També volia fer unes escales sota els arcs de suport de la capella de Santa Àgata que unissin dita plaça amb la del Rei. Ultra això, projectà una coberta de pavelló damunt la torre o mirador del rei Martí, unes gerres en els contraforts de la capella, representació de les invocacions del Vas (*Vas spirituale, Vas honorabile i Vas insigne devotione*) de la lletania lauretana, col·locà agudes fletxes damunt dels campanars de la catedral i féu un cimbori més alt que el que Font projectà, és a dir, amb l'alçada que proposà Joan Martorell el 1882. També situà un àngel damunt del campanar de Santa Àgata i una coberta a dues aigües sobre el saló del Tinell, que aleshores era església del convent de Santa Clara. El monument a Jaume I havia de ser un gran rellotge de sol a la plaça del Rei amb indicació, feta amb trencadís de ceràmica, dels fets notables del gran rei. En els *Estudis Universitaris Catalans* de desembre de 1907, en canvi, es deia que el monument havia d'anar al carrer que es volia fer entre la Via Laietana i l'absis de la catedral. Tot quedà reduït a unes pintures al·legòriques de Josep M. Jujol en el mur d'una casa del carrer de la Tapineria. Ultra aquests fets, la pintura de Jujol, amb el temps, s'esborrà i solament és coneguda per algunes fotografies.

És interessant explicar el succeït amb aquest frustrat projecte de monument a Jaume I. El 26 de juny de 1908, a un quart de set del vespre, es va fer

l'acte inaugural a la plaça del Rei amb l'assistència dels senyors Ossorio, governador civil, Prat de la Riba, president de la Diputació, i Bastardas, alcalde. Puig i Cadafalch explicà que la comissió havia pensat en fer el monument en una illa en el port, en recordança de les conquestes marítimes, o dalt d'un cim de Montserrat, per tal que fos mirador des d'on albirar bona part de l'imperi del Conqueridor. Finalment, escolliren la plaça del Rei, santuari de les tradicions catalanes. El Sr. Bastardas féu un gran elogi de l'arquitecte Antoni Gaudí, encarregat de les obres. Tot seguit se signà l'acta de començament de les obres i la comitiva es posà en marxa per la Baixada de la Presó (avui carrer de la Llibreteria) fins a la Tapineria, on els Srs. Bastardas i Prat de la Riba descorregueren la cortina davant la casa número 21, on hi havia la llegenda polícròma de Jujol, amb una gran creu i la inscripció: «Al Rey Jaume lo seu poble. Relíquia y penyora de glòria». Significà això que l'Ajuntament havia acceptat el projecte de Gaudí, que, tanmateix, no s'arribà a construir mai, i tampoc no s'han trobat els plànols del projecte. A tall d'anècdota cal citar que en aquest acte s'usà per primera vegada la nova bandera de la ciutat amb la creu de sant Jordi i les quatre barres.

Construcció del cimbori

El projecte de Font plantejava un cimbori de dos cossos amb una agulla prismàtica octogonal calada, capçada amb la imatge de santa Helena.

El juliol de 1906 començaren les obres del cimbori. Se situà un muntacàrregues davant de la façana i, un cop al terrat, unes vies permetien moure les vagonetes entorn del cimbori. Es desmuntaren els arcs semicirculars de suport del tambor i es referen amb perfil de punta d'ametlla. De la realització dels treballs hi ha molt bones fotografies que permeten seguir el procés des que es muntà la bastida de taulons fins a la col·locació de la imatge de santa Helena, obra de l'escultor Eduard B. (Batista) i Alentorn, feta a la fundició Barberí d'Olot. L'agost de 1912 s'enllestiren les obres, sense cap mena d'accident entre els obrers.

Poc abans d'acabar-se l'obra, el capítol de la catedral, presidit pel bisbe Joan Josep Laguarda i Fenollera (1886-1913), que regí la diòcesi entre el 29 d'abril de 1909 i el 3 de desembre de 1913, acordà concedir als fills Girona els mateixos honors que al seu pare.

Abans, però, de parlar dels actes de la inauguració serà precís explicar la forma definitiva del cimbori.

El Cercle Artístic de Sant Lluc publicà el 1904 un fulletó on, amb un fort article de Joan Rubió i Bellver, tornava a defensar el projecte de Martorell en contra del de Font. La defensa es feia amb relació al cimbori, car la façana estava acabada des de 1890. Martorell morí el 1906 i no tingué ocasió de veure acabat el cimbori.

Si la seva vida hagués durat set anys més, hauria pogut assistir a un fenomen arquitectònic molt curiós: l'allargament del cimbori, per par de Font, mentre l'estava construint. Potser espantat per les crítiques del Cercle de Sant Lluc i tenint en compte els projectes de Mestres de 1860 i 1882 i, principalment, el de Martorell, allargà el cimbori de 75 a 90 metres d'alçada, de manera que s'aproximà a la cota de 98,30 metres proposada per Martorell. Això és força estrany perquè, sense nou projecte, es canvià el disseny, i encara que oficialment el cimbori actual és obra de Font, ho és allunyant-se del projecte que li aprovà l'Acadèmia. Alguns dels plànols de Font per al cimbori que foren exhibits a l'exposició al Col·legi d'Arquitectes el juliol de 1994 foren un croquis del projecte de 1882, en col·laboració amb Mestres, sense les torres laterals i un altre a gran escala amb tota la façana i el tambor del cimbori perfectament delineats, mentre la fletxa es veu solament dibuixada a llapis i amb l'altura de 75 m, la que després aprovà l'Acadèmia i que, en el curs de l'obra, s'allargà fins als 90 metres que ara té el cimbori.

Un bon final per a aquesta història de la façana i el cimbori que entretingué els arquitectes i crítics d'art de Barcelona més de mig segle. Finalment els dies 2, 3 i 4 de maig de 1913, coincidint amb la festivitat de la Santa Creu, i dintre dels actes commemoratius del XVI Centenari de la Pau de l'Església, és a dir, com a part de les festes constantinianes, se celebrà un solemne trídium. El dia 2 el bisbe Laguarda oficià a l'altar major en presència de les autoritats, presidides pel capità general Valeriano Weyler i els Srs. Girona. L'Orfeó Català, dirigit per Lluís Millet, cantà la missa del papa Marcel de Palestrina. En l'homília, el bisbe agrai la generositat de la família Girona.

El cost de les obres de 1906 a 1913 fou de 709.387,54 ptes., i s'obté en sumar-les amb les de la façana i la reforma d'aquesta un total d'1.672.358,88 ptes., xifra realment elevadíssima si es convertís en pessetes actuals. A més, els Srs. Girona publicaren l'anteriorment citada memòria de 1915 amb reproduccions en color de les vuit vidrieres del cimbori, en què representaren els següents personatges:

– Vidriera 1: santa Eulàlia, sant Sever, sant Pacià, el bisbe Ugne, el rei Lluís el Piadós i el comte Jofre el Pelós.

– Vidriera 2: els bisbes Frodoí, Vivas i Aeci, els comtes Borrell II i Ramon Berenguer I i la comtessa Almodis.

– Vidriera 3: Guifré, bisbe de Narbona, els bisbes Guislabert i sant Oleguer, sant Pere Nolasc, Jaume I i sant Ramon de Penyafort.

– Vidriera 4: els bisbes Berenguer de Palou, Arnau de Gurb i Ponç de Gualbes, els reis Jaume II i Martí I, i la reina Elisenda de Montcada.

– Vidriera 5: El bisbe fra Ferrer d'Abella, el rei Jaume de Mallorca, l'arquebisbe Arnau Sescomes de Tarragona, el cardenal Bernat d'Albi, el rei Pere III i la reina Maria Luna.

– Vidriera 6: els canonges Francesc Sans, Lluís Desplà i Gil Sánchez Muñoz, els bisbes Ramon d'Escalles i Francesc Climent, dit Saperà, i sant Vicent Ferrer.

– Vidriera 7: els reis Carles I i d'Espanya i Francesc I de França, el bisbe i cardenal Benet de Sala, els bisbes Joan Dimas Loris i Lluís Sans i el premostratenc pare Jaume Caresmar.

– Vidriera 8: Els bisbes Jaume Català i Albosa, Salvador Casañas i Pagés i Joan Josep Laguarda i Fenollera, Manuel Girona i Agrafel, Manuel Girona i Vidal, i Anna Girona i Vidal, vídua de Sanllehy. El senyor Girona duia la túnica blanca i blava de la Confraria de la Immaculada Concepció i el seu fill Manuel, la toga d'advocat. Darrera d'aquest personatge es pot veure, dempeus, la figura de l'arquitecte August Font.

La crítica del cimbori

L'any 1927 l'arquitecte Joan Rubió i Bellver, el mateix que el 1904 defensà les idees de Joan Martorell al Cercle Artístic de Sant Lluc, edità un fulletó amb el títol de *Taber Mons Barcinonensis* per tal de presentar un projecte romàntic que havia preparat en uns grans quadres pintats a l'oli que es conserven al Servei de Monuments de la Diputació. En aquestes pintures es tornava a la idea de capçar els campanars de la seu amb afinades agulles i un cimbori més alt que el de Font, tot i haver estat allargat, en alçada, 15 metres. El text de Rubió és interessant per les teories sobre el gòtic en general i per l'explicació de l'actuació de Gaudí el 1882 en relació amb el projecte Martorell. Explicava novament Rubió com Gaudí, amb les seves pròpies mans, dibuixà, amb moltíssima paciència, la façana i el cimbori de Martorell, i que Lluís Domènech hi posà l'escut de *La Renaixensa* i Eusebi Güell pagà l'edició d'una làmina de gran format que fou distribuïda entre els subscriptors de la revista. Rubió explica que el text publicat essent ell president del Cercle de Sant Lluc el 1904 causà molt d'efecte i obligà Font a modificar el projecte posant-lo d'acord amb el de Martorell.

També Bonaventura Bassegoda i Amigó tractà aquest assumpte prèviament en un article de *La Vanguardia* el 19 de juny de 1920, en ocasió de l'exposició homenatge a Joan Martorell al Cercle Artístic de Sant Lluc. El fet que fos rebutjat el projecte causà indignació en les corporacions artístiques i patriòtiques, i aleshores el diari *La Renaixensa*, nucli format per admiradors de l'eximí arquitecte, volgué publicar el dibuix, però no pogueren arrencar-lo de la modestia de Martorell i féu falta que Domènech i Gaudí agafessin la qüestió amb força i fessin possible la publicació i difusió del dibuix, tasca deguda principalment a Gaudí.

L'any 1927 els arquitectes Joaquim Bassegoda i Amigó, i Enric Sagnier i Villavecchia reberen l'encàrrec del capítol de reformar i ampliar certes parts de

la catedral (s'ha mencionat abans el projecte de trasllat del cor i les reformes a la sagristia) i també de restaurar el cimbori. Pot semblar estrany que, 14 anys després de la seva inauguració, el cimbori necessités restauracions. Bassegoda i Sagnier ho expliquen en la memòria del seu projecte: «La part moderna de la catedral no té la solidesa que caldria esperar, segons l'experiència ho demostra, car fa alguns anys, en vida de Manuel Girona i Vidal, algunes macolles dels pinacles no pogueren resistir les fortes ventades i van ser arrencades del seu lloc, es partiren a trossos en caure damunt dels terrats i causaren danys a altres parts del cimbori. Es reconstruïren, i una segona ventada les respectà, però en va fer caure d'altres. La causa resideix en la unió de les peces de pedra a caixa i espiga feta en la pròpia pedra de marès. El vent trenca aquestes espigues, que no poden treballar a flexió i fa caure la part superior del pinacle. Per tal que no es repetissin el casos de ruïna aconsellaven la unió amb peces de metall inoxidable. El consell era bo, però no es seguí i, de tant en tant, tornaven a caure macolles dels pinacles amb el conseqüent perill per a la catedral i els vianants.»

L'any 1938, durant un bombardeig de l'aviació, una bomba caigué damunt la catedral i perforà un tram de la volta de la nau lateral de l'Epístola, causà desperfectes a la torre lateral dreta, en el rerecor, i trencà totes les vidrieres de la façana i el cimbori. Aquestes vidrieres, construïdes entre 1910 i 1912, eren de la casa Rigalt i Granell.

La volta fou restaurada el 1939 per l'arquitecte Jeroni Martorell i Terrats, però el rerecor i la torre lateral restaren sense restaurar. Les vidrieres de la façana foren reconstruïdes a partir de 1942 per la Casa Oriach, sota la direcció de l'arquitecte Cèsar Martinell i Brunet amb suport econòmic del Ministeri d'Educació Nacional. Ara a la façana es poden veure, a la planta baixa i a la capella de Lepant, dues finestres amb vidrieres al carrer de Santa Llúcia, la primera dedicada a la figura del Crist de l'Eucaristia, vidriera oferta pel Sr. Garriga i Bachs, i un altra de dibuixos geomètrics. Al vestíbul de la capella de Lepant, en el que fou capella de Sant Iu i santa Estrella, hi ha una vidriera amb les figures de sant Pau i sant Cugat; a la capella de la Immaculada, invocacions de la lletania lauretana: *Turris eburnea*, *Foederis arca*, *Rosa mystica* i *Vas insigne devotiones*. A la capella baptismal, el *Noli me tangere*. A la Casa de la Traça, motius geomètrics foliacis. Al trifori es troben la de sant Antoni Abat, damunt de la capella de Lepant, la de sant Sever, sant Josep Oriol, sant Medir i sant Vicent Ferrer enfront de la nau de l'Evangeli situada allí el 1943 i pagada per l'Ajuntament, la de motius geomètrics amb l'escut del bisbe Miguel de los Santos Díaz de Gómara, el qual suplí *ad interim* el bisbe Irurita durant la incògnita de la seva mort, davant de la nau central i enfront de la nau de l'Epístola, sant Jaume, sant Antoni Abat, sant Alexandre, la beata (avui santa) Joaquina de Vedruna de Mas i els escuts de la seu i de la Diputació, amb la inscripció «Solvit», car aquesta institució pagà la despesa,

també de 1943. Per al correcte coneixement de les vidrieres de la catedral és precis consultar la tesi doctoral de Sílvia Cañellas.

Les vidrieres del cimbori es referen el 1952, car des de 1942 tenien solament vidres blancs, però sense els motius originals reproduïts, malgrat disposar de la memòria dels Girona de 1915, on les vuit vidrieres estàn impreses en tricomia i a escala. Les vuit vidrieres del cimbori presenten actualment les següents figures de sants. La de la part que mira a la nau major té santa Eulàlia, a la seva dreta sant Sever, després sant Antoni Maria Claret, sant Oleguer, sant Pacià a la part que mira a la porta principal, sant Josep Oriol, sant Ignasi de Loiola i el beat Lluís Bertran i Eixarc. Les de sant Sever i sant Antoni M. Claret presenten escuts episcopals i la data MCXCLII correspon al Congrés Eucarístic Internacional i és l'any en què s'il·luminaren les vidrieres des de l'interior, cosa que les fa visibles de nit des del pla de la Seu.

Restauracions al cimbori

Pel mes de maig de 1975, una tempesta féu caure un pinacle sencer amb un pes de cinc tones que causà danys al terrat i a certes parts del cimbori.

L'arquitecte de la catedral gestionà, en un viatge a Madrid, l'encàrrec d'un projecte a la Direcció General del Patrimoni del Ministeri d'Educació i Ciència. Formalitzat l'encàrrec i redactat el projecte per a una primera fase de restauració del cimbori, començaren les obres la primavera de 1975 després d'adjudicar-les a l'empresa Francisco Closa Alegret el 14 d'abril de 1975. Es muntà una bastida de tub metàl·lic i una escala que permetia arribar fins a l'estàtua de santa Helena.

Les tècniques utilitzades foren la recomposició de les peces trencades de les quals es conservaven els fragments amb unions fetes amb resines epoxilíquies i la reproducció de les peces perdudes amb pedra artificial a base de morter de ciment blanc «griffi». Es muntà en el terrat de la nau lateral de l'Epístola un taller on treballaren els modelistes d'escaiola Joan Llundell i Mateu Sánchez Maldonado. La subjecció entre les diferents parts del pinacle es féu al llarg de l'eix central amb espàrrecs de llautó i resina epoxi. Les obres s'enllestiren durant el 1975 i la seva recepció provisional es féu el 27 d'octubre d'aquell any i, tot seguit, es redactà un segon projecte per continuar les reparacions d'altres pinacles. El nou projecte, d'octubre de 1977, s'aprovà i adjudicà el 5 d'abril de 1979, i les obres continuaren fins a la recepció provisional de 12 de febrer de 1981. Resten encara per refer les parts altes d'alguns pinacles en atesa de les possibilitats econòmiques del capítol o de les institucions.

Un cop enllestida la restauració parcial dels pinacles, el canonge fabriquer decidí arrodonir l'obra restauradora i prolongar la bastida fins al punt més alt

del cimbori per tal de veure si la imatge de santa Helena es trobava en bones condicions d'estabilitat i subjecció, i també per instal·lar damunt del seu cap un nou parallamps. Es muntà la nova bastida i s'establiren dos ponts de taulons, un a l'alçada dels peus i l'altre a la del cap de la santa emperadriu.

El 12 de juny de 1979, un grup d'intrèpids investigadors inicià la llarga ascensió fins a dalt de tot de l'agulla, amb tota mena de precaucions i plens d'admiració vers els muntadors de la bastida. A mesura que s'enfilaven, millor era la vista de la ciutat, malgrat tractar-se d'un dia emboirat i tèrbol. Un cop al primer replà, quedà a la vista la firma de l'escultor Alentorn, la data 1910 i el nom del fonedor Barberí d'Olot, imprès en la mitja taronja sobre la qual es recolza la imatge. Des d'aquest punt fins al segon replà, és a dir, els darrers cinc metres de pujada, s'hagué d'usar una escala de gat de breu però substàncios recorregut, especialment en mirar cap avall i veure els enormes autocars turístics, que aleshores s'estacionaven a la plaça, com si fossin miniatures per a jocs de nens.

Valia, però, la pena l'esforç, car des de l'alterós mirador es té una visió inèdita de la ciutat i es pot percebre la grandiosa formosor que Alentorn sabé comunicar al rostre de santa Helena, de tranquil·la i franca mirada. La santa porta dues trenes, una petita xarxa al cabell i la corona imperial damunt del cap. A l'esquerra duu el làbarum o santa Creu, mentre aixeca graciosament la mà dreta. A 90 metres del sòl de la plaça i a pocs centímetres de la imatge es pot veure que el bronze, artísticament treballat, és de color verd pàl·lid o negre, segons els vents dominants, i la creu mostra una defectuosa reparació feta amb ferro, molt rovellat. El parallamps es trobà en bon ús, però es decidí canviar-lo per un de més efectiu.

En trobar-se allà dalt s'adquireix el convenciment que la formosa santa Helena i el símbol de la santa Creu que duu protegeixen no solament la catedral que els està dedicada, sinó tota la ciutat, gran, enorme, que s'estén fins a perdre's de vista, per bé que no tots els seus habitants coneguin la bellesa i la benèfica acció de tan elevats símbols religiosos.

Immediatament es procedí a restaurar la creu i a instal·lar un parallamps de tipus nuclear, aleshores molt de moda. El resultat fou pèssim i, a la primera tempesta, un llamp caigué al campanar de les campanes i fongué part de la instal·lació elèctrica de la seu, malgrat ser molt més alt el parallamps nou. Caldrà substituir aquest parallamps, però el problema és on col·locar-lo per causa de la seva radioactivitat contaminant.

L'estiu de 1988, s'observà el seriós desplom dels dos pinacles de la façana principal, que foren desmuntats, restaurats i situats novament a lloc el setembre de 1988. L'empresa constructora fou Pérez Padilla i l'encarregada de la restauració de la pedra, Pere Puigdevall. L'obra s'acabà la primavera de 1989.

Bibliografia

- AINAUD, J.; GUDIOL, J.; VERRIÉ, F. P. *Catálogo monumental de España. Ciudad de Barcelona*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1947.
- Album fototípich de la catedral*. Barcelona: Ed. L. Tasso, 1888.
- Anònim. *Arquitectura y Construcción*, [Madrid; Barcelona], any XVII, vol. 17, núm. 254 (setembre 1913). [13 fotos de cimbori]
- BASSEGODA I AMIGÓ, F. *La catedral de Barcelona*. Barcelona: Ed. Thomas, 1928.
- CARRERAS I CANDI, F. *Geografía general de Catalunya. Ciutat de Barcelona*. Barcelona: Ed. Martín, s/a (1916).
- DALY, César. *Revue de l'Architecture et des Travaux Publics, 5e. Année* [París] (juny 1844), p. 286.
- DURAN I SANPERE, A. *La catedral de Barcelona*. Barcelona: Aymà, 1952.
- DURAN I SANPERE, A. *Barcelona i la seva història*. Barcelona: Curial, 1972, 1973, 1975. 3 vol.
- ELIAS, F. *Barcelona. Guías P.I.C.S.* Barcelona: Catalònia, 1929.
- FÀBREGA, A.; BASSEGODA, J. «Repertorio delle cattedrale gotiche». Vol. II: *La cattedrale di Barcellona*. Milà: Fabbrica del Duomo, 1986.
- FÀBREGA, A. *La catedral de Barcelona. Guia turística*. Sèrie III, monografies I. Barcelona: Arxiu Capitular, 1968.
- FLORENSA, A. *Catálogo de la exposición: La fachada de la catedral*. Barcelona: Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares, 1968.
- FONT, A. «El cimbori de la catedral». *Anuari de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya* [Barcelona] (1913).
- GIRONA, M. *Al Excmo. Cabildo Catedral*. Barcelona: Imp. Henrich, 3 maig 1899.
- GIRONA I VIDAL, M. i A. *Memoria sobre la construcció del cimborio*. Barcelona: Imp. Henrich, 1915.
- Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. «Informe sobre el cimborio de la catedral de Barcelona». *Boletín* [Madrid] (febrer-maig 1897).
- J. B. N. *La cerámica popular de la arquitectura gótica*. Barcelona: Ediciones de Nuevo Arte Thor, 1977.
- J. B. N. «La fachada de la catedral de Barcelona». *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes* [Barcelona], 3a època, núm. 809, vol. XLV, núm. 5 (1981).
- J. B. N. «Projecte per a la façana de la catedral». *Thesaurus / estudis. L'art als bisbats catalans*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, febrer 1986.
- J. B. N. *La cattedrale di Barcelona*. La Fabbrica Eterna. Diakonia. Vigevano, 1993.

- «La Catedral de Barcelona». *Barcelona-Atracció* [Barcelona], any IV, núm. 45 (octubre de 1914).
- LIAÑO, E. *La catedral de Barcelona*. Barcelona; Lleó: Ed. Everest, 1986.
- MAS, J. «Pagament al mestre Carlí (1408)». *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras* [Barcelona], vol. VI, anys III i IV (1913-1914).
- MAS, J. «Guia Itinerario de la catedral». *La Renaixensa* (1916).
- PIFERRER, P. *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*. Vol. I, 1a part. Barcelona: Imp. J. Verdaguer, 1839. [Edició facsímil: Ed. Barcino, 1939]
- PIFERRER, P.; PI I MARGALL, F. *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Cataluña*. Vol. I. Barcelona: Ed. E. Cortezo, 1884.
- ROGENT, F.; SOLER, G. *La catedral de Barcelona*. Barcelona: Ed. Parera, 1898.
- RUBIÓ, J. *Círcol Artístich de Sant Lluch al cabildo Catedral*. Barcelona: Círcol Artístich de Sant Lluch, 1904.
- SORIANO TOMBAS, R. «Apuntes per la monografia de la catedral». *Lo Renaixement* [Barcelona], núm. 4 (9 maig 1879).
- SCIORTINO, B.; ANDRUET, M. *La catedral de Barcelona*. Tesina del programa de doctorado de la Càtedra Gaudí. Barcelona, 1993. [Inèdit]
- TÁMARO, E. *Guía histórico descriptiva de la Santa Iglesia Catedral Basílica*. Barcelona: Tip. Católica, 1882.
- VEGA I MARCH, M. «La fachada de la catedral». *Arquitectura y Construcción* [Barcelona], any III, cuadern 8, núm. 52 (23 abril 1899).
- VEGA I MARCH, M. «La Fachada de la catedral de Barcelona». *Arquitectura y Construcción* [Madrid; Barcelona], any X, vol. X, núm. 164 (març 1906).